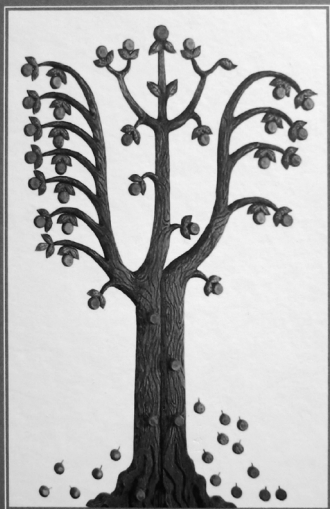

*Руслана
Маньковська*

МУЗЕЇ УКРАЇНИ
у суспільно-історичних викликах
XX – початку XXI століть

МАНЬКОВСЬКА Р.

**Музеї України у суспільно-історичних
викликах XX – початку XXI століть. –
Л.: Простір-М, 2016. – 408 с.**

Українські науковці довгий час не могли похвалитися ґрунтовними працями з історії та теорії музейної справи, що було обумовлено майже повним припиненням досліджень у цій галузі гуманітарного знання, спричиненим репресіями проти відомих музейних працівників наприкінці 1920 – у 1930-х рр., а також ідеологічним відмежуванням музейників радянського часу від досягнень світової музейної спільноти у сфері теорії й практики музейної роботи. Тим часом наука про музеї впродовж XX – початку XXI ст. зробила суттєвий крок уперед, іноді цілковито змінивши наші уявлення про сутність, функції

та призначення музеїв, можливості застосування новітніх технологій у музейному просторі, а також бачення можливостей взаємодії експонатів, працівників і відвідувачів закладів.

Саме тому поява монографії старшого наукового співробітника Інституту історії України Національної академії наук України, заслуженого працівника культури України, заступника голови Національної спілки краєзнавців України, дослідниці проблем українського музейництва, пам'яткознавства, краєзнавства й туристичної справи Руслани Вікторівни Маньковської одразу привернула до себе увагу як науковців, так і музейників України. Передусім книга зацікавила оригінальною постановкою питання про місце та роль музеїв нашої країни у суспільно-історичних викликах XX – початку XXI ст. Не менше вразив ґрунтовний перший розділ, який дослідниця присвятила місцю науки про музеї у системі соціогуманітарного знання. Зміст розділу засвідчив глибоке осмислення авторкою наявної історіографії проблеми, питань визначення, змістового наповнення, розмежування усталених та інноваційних дефініцій музейної справи й музеології. Тут також докладно висвітлено структуру музеєзнавчої науки та її основні теоретико-методологічні засади існування й розвитку. Подальші розділи монографії, за задумом дослідниці, повинні були продемонструвати особливості розвитку музейної справи в Україні впродовж 1920–1930-х рр., коли, власне, ще існувала можливість говорити про саме українське музейництво; функціонування музеїв за часів радянської влади та розвитку радянської музеєзнавчої науки, тобто 1939–1950-ті рр.; розуміння науковцями феномену музею у сучасній соціокультурній парадигмі; внесок у

розвиток музеєзнавства співробітників Інституту історії України НАНУ, зокрема академіка П.Т.Тронька; стан музейного краєзнавства в його ретроспективі та перспективи майбутнього розвитку. Одним зі складових елементів монографії Р.В.Маньковської стали додатки, в яких представлено авторські проекти щодо розвитку музеїв ХХІ ст.

До незаперечних переваг рецензованої монографії слід віднести її насиченість різноманітною інформацією: відомостями про ґрунтовні музеєзнавчі дослідження європейських та американських фахівців, теоретичні й практичні розробки вітчизняних музеєзнавців, цікавою статистикою, інформацією про численні державні програми щодо розвитку музейної справи в Україні, біографіями відомих музейників, особливо тих, хто зазнав репресій за радянських часів, а також тих, хто доклав зусиль до створення найбільш відомих нині музеїв та й музейних комплексів країни. Зміст монографії переконливо доводить, що авторка продовжує дослідження музейної тематики (кандидатська дисертація Руслани Вікторівни: «Музейництво в Україні: питання теорії і практики (1917 – червень 1941 рр.)»), розширюючи хронологічні межі праці до початку ХХІ ст., використовує апробовані матеріали численних наукових статей, присвячених музейникам минулого століття, місцю та ролі краєзнавчих музеїв у дослідженні регіональної історії України, проблемам новітньої інтерпретації культурної спадщини музеями нашої країни.

Слід відзначити й той факт, що Р.В.Маньковська, багато років працюючи під керівництвом академіка П.Т.Тронька, прагнула відвести у своїй книзі окреме місце для висвітлення та оцінки його внеску в організацію музейної справи як радянської, так і незалежної України. Окрім спеціального підрозділу, присвяченого аналізу його багатогранної діяльності, сама монографія дослідниці стала своєрідною подякою та способом ушанування пам'яті двох значимих для неї людей: рідного батька – академіка В.Ф.Коваленка та наукового наставника – академіка П.Т.Тронька.

Попри значну працю, яку здійснила Р.В.Маньковська, збираючи та осмислюючи матеріал для своєї монографії, вона не позбавлена дискусійних моментів. Щиро переконана, що студії, які спонукають до дискусії та обговорення запропонованих фаховій аудиторії питань, дуже потрібні. Щодо власних міркувань із приводу змісту й оформлення матеріалів, зібраних та осмислених авторкою, дозволю собі зауважити наступне. Попри наявність цікавих, а іноді навіть унікальних відомостей і власних оригінальних висновків, загальна архітектоніка монографії видається не зовсім вдалою, адже кожен розділ міг би бути цілком самостійною працею. Прагнучи поєднати в одній книзі всі свої здобутки в різних галузях наукової діяльності, Руслана Вікторівна свідомо спробувала викласти теоретичні та історичні аспекти своєї теми. Наслідком цього стали повтори текстового матеріалу, переповідання в різних розділах однакових ідей і міркувань, при тому, що ціла низка важливих або навіть бажаних питань просто «загубилася», не знайшла свого місця в тексті книги.

Узявши на початку своєї праці досить високу планку теоретико-узагальнюючого дослідження, далі авторка свідомо обрала для себе описовий принцип викладу матеріалу, застосовуючи який, більше уваги приділила

історії визначених питань. Окресливши дуже важливу та складну проблему побутування різноманітних дефініцій у музеезнавстві й описавши до десятка термінів і понять, дослідниця не подала рекомендованого нею понятійно-категоріального апарату, який був би найбільш притаманним та прийнятним для вітчизняних музеезнавців, або найбільш наближав їх до існуючих європейських стандартів. Неодноразово й докладно описавши в тексті монографії різні класифікації музеїв за адміністративним принципом, за призначенням і за профілем, дослідниця не окреслила найбільш прийнятну для неї особисто та для вітчизняних науковців типологію, яка дозволила б розкрити змістовне наповнення музеїв, їх здатність або нездатність до трансформації, до швидкого реагування на потреби суспільства. Доволі оптимістичним видається твердження Р.В.Маньковської про «суспільноформуючу функцію» сучасного музею, особливо за наявності в Україні доволі незначної кількості музеїв на 1000 мешканців, за недостатнього фінансування музейних установ, за збереження у практиці вітчизняного музеезнавства нерідко примітивних або застарілих уявлень про можливості музеїв. Нарешті, у висновках залишилося без чіткого окреслення питання, винесене авторкою в назву монографії, тобто питання про виклики. Дослідниця слушно констатує, що у світі ще з другої половини ХХ ст. почався процес формування «нової музейної парадигми», сутність якої полягає в перенесенні уваги музейних інституцій на відвідувача, однак при цьому вона сама так і не зацентувала, у чому полягає небезпека такого підходу, з якими ризиками можуть зіткнутися музейники й науковці, наскільки небезпечним чи, навпаки, перспективним може стати така постановка питання, такий виклик.

Не можна не погодитися з Р.В.Маньковською, що неусталеність понятійно-категоріального апарату – це закономірний процес розвитку «відносно молодой» музеезнавчої науки. Водночас дослідниця чітко не артикулює свою позицію. У той час, як саме у цій неусталеності, недостатній розробленості й полягає науковий потенціал теоретичного музеезнавства, перспектива подібних досліджень у майбутньому. Авторка неодноразово пише про «піднесення ролі музеїв», їх здатність «відчувати суспільні потреби та відповідати на виклики часу», але по суті у книзі все зводиться лише до констатації розширення мережі краєзнавчих, народних, громадських музеїв, що явно не може бути всеохоплюючим змістом такої потреби. Переконана, що подібні проблеми ще потребують докладного теоретико-методологічного дослідження та обговорення. Не впевнена, що для «нової інтерпретації культурного надбання», про яке зазначає Р.В.Маньковська, достатньо розширення типів музеїв, зміни принципів музейної роботи та поглиблення діалогу з суспільством. Цілком очевидно, що це питання потребує ґрунтовного осмислення, причому не лише у середовищі музейників, але й у значно ширших колах науковців, які репрезентують різні галузі знання. Так само, як і проблема відродження меценатства, розвитку форм музейної педагогіки, залучення традиційних музеїв до навчального процесу та ін.

Така кількість коментарів і зауважень, які виникли при докладному ознайомленні з монографією Р.В.Маньковської, обумовлена перш за все

важливістю питань, що їх узялася висвітлити авторка. Окремі дослідницькі завдання вона розкрила детально, зі знанням справи, інші – ще явно потребують доопрацювання в майбутньому. Загалом книга не залишить байдужим жодного зацікавленого читача, стане у пригоді як музейникові-практикові, керівникові музейного закладу, науковцеві, так і студентів, котрий щойно розпочав оволодівати музеєзнавчою наукою.

О.О.Ковалевська (Київ)